

УДК 347.9

Ратушна Б. П.,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу,
Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів.

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СПРАВ У СПРОЩЕНОМУ ПОЗОВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. У статті проаналізовано таку новелу цивільного судочинства України як розгляд цивільних справ у спрощеному позовному провадженні. З'ясовано особливості процесуального розгляду такого різновиду позовного провадження. Встановлено, що у випадку розгляду цивільних справ у спрощеному позовному провадженні відбувається порушення принципів гласності та відкритості судового розгляду, а також суттєве обмеження принципу змагальності. Крім цього, сторони цивільної справи позбавлені можливості скористатись низкою своїх процесуальних прав, передбачених ст. 43 ЦПК України. Обґрунтовується теза, про те, що такі порушення свідчать про недотримання вимоги справедливого судового розгляду під час розгляду справ у спрощеному позовному провадженні, якщо суд розглядає справу без повідомлення сторін. Пропонується внести зміни до порядку розгляду справ спрощеного позовного провадження з метою дотримання принципу справедливого судового розгляду.

Ключові слова: спрощене позовне провадження, повідомлення сторін, принцип змагальності, право справедливого судового розгляду.

Ratushna B. P.,

Associate Professor of the Department of Civil Law and Process,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv

AN OBSERVANCE OF PRINCIPLES OF CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE IS DURING CONSIDERATION OF BUSINESSES IN THE SIMPLIFIED LAWSUIT REALIZATION

Abstract. In the article is analyzed such short story of the civil rule-making of Ukraine as consideration of civil cases in the simplified lawsuit realization. The features of judicial consideration of such variety of lawsuit realization are found out. It is set that in case of consideration of civil cases in the simplified lawsuit realization takes place violation of principles of publicity and openness of judicial trial, and also substantial limitation of principle of contention's. Except it, parties of civil case the confined possibilities to take advantage of row of the judicial rights, envisaged century 43 ЦПК of Ukraine. A thesis is grounded, that such violations testify to the failure to observe of requirement of the fair judicial hearing during consideration of businesses in the simplified lawsuit realization, if

a court examines business without the report of parties. It is suggested to make alteration to the order of consideration of matters of the simplified lawsuit realization with the aim of observance of principle just judicial.

Keywords: lawsuit realization, report of parties, principle of contention's, right for the fair judicial hearing, is simplified.

Постановка проблеми. Належний порядок здійснення судочинства у цивільних справах є нагальною потребою українського сьогодення. Адже розвиток цивільних, сімейних, житлових, трудових та інших правовідносин інколи спричиняє необхідність судового захисту прав, які порушуються під час реалізації цих правовідносин. Функцію захисту таких прав виконує суд, здійснюючи правосуддя у цивільних справах.

3 жовтня 2017 року Верховна Рада України проголосувала за нову редакцію Цивільного процесуального кодексу України (надалі — ЦПК) [1]. 15 грудня 2017 року ці зміни набули чинності. Як наслідок, порядок здійснення судочинства у цивільних справах зазнав суттєвих змін. До нововведень слід зарахувати видачу судом обмежувального припису в інтересах особи, яка постраждала від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, запровадження процедур врегулювання спору за участю судді, значні зміни до порядку доказування та багато інших. Значний інтерес викликають нововведення у порядок розгляду цивільних справ у порядку позовного провадження, адже законодавець запровадив у чинному ЦПК такий різновид позовного провадження як спрощене позовне провадження. Слід зазначити, що потреба вдосконалити порядок розгляду цивільних справ у позовному провадженні назріла давно. Тривалі строки розгляду цивільних справ позовного провадження, низька ефективність процесуального порядку здійснення деяких процесуальних дій суду у порядку позовного провадження загалом свідчили про недотримання права учасників цивільної справи на справедливий судовий розгляд, що неодноразово було підтверджено у прецедентних рішеннях Європейського суду з прав людини, адже “більша частина скарг, що подаються в Страсбург, пов’язана саме зі скаргами на порушення права на справедливий судовий розгляд” [2, с. 165].

Саме тому правова спільнота покладає великі сподівання на те, що новели процесуального порядку розгляду цивільних справ, зокрема запровадження спрощеного позовного провадження, сприятимуть подальшому вдосконаленню цивільного судочинства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різний час порядок позовного провадження у цивільному процесі України досліджували такі науковці як В. В. Комаров [3], О. В. Рожнов [4], С. Я. Фурса [5] та інші. Однак процесуальний порядок спрощеного позовного провадження як новела цивільного процесу ще не став предметом активних наукових дискусій. Тому видається за необхідне таку дискусію розпочати.

Постановка завдання (формулювання цілей статті). Метою цієї статті є дослідити процесуальний порядок розгляду цивільних справ у спрощеному позовному провадженні, здійснити аналіз ефективності такого

порядку як новели цивільного процесу, з'ясувати, чи сприяє порядок розгляду цивільних справ у спрощеному позовному провадженні дотриманню базових принципів цивільного процесу та запропонувати шляхи вдосконалення правового регулювання спрощеного позовного провадження у цивільному процесі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 274 ЦПК у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються справи: 1) малозначні справи; 2) що виникають з трудових відносин.

Відповідно до ч. 6 ст. 19 ЦПК малозначними є:

1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Крім цього, у порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій статті 274 ЦПК. При вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження суд враховує:

- 1) ціну позову;
- 2) значення справи для сторін;
- 3) обраний позивачем спосіб захисту;
- 4) категорію та складність справи;
- 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо;
- 6) кількість сторін та інших учасників справи;
- 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;
- 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

В порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах:

- 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя;
- 2) щодо спадкування;
- 3) щодо приватизації державного житлового фонду;
- 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування;
- 5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1–5 цієї частини ст. 274 ЦПК.

Суд відмовляє у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження або постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття судом до розгляду заяви позивача про збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета

позову відповідна справа не може бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження.

Відповідно до ст. 279 ЦПК передбачені особливості розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження. Так, підготовче засідання при розгляді справи у порядку спрощеного провадження не проводиться. Суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше.

За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

Суд може відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін за одночасного існування таких умов:

1) предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи.

При розгляді справи у порядку спрощеного провадження суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені у заявах по суті справи, а у випадку розгляду справи з повідомленням (викликом) учасників справи — також заслуховує їх усні пояснення та показання свідків. Судові дебати не проводяться.

Тобто, процесуальний порядок спрощеного позовного провадження має сприяти, з погляду законодавця, максимально швидкому їх розгляду, адже судові засідання із викликом сторін не є обов'язковими, а відбуваються на розгляд суду за клопотанням однієї із сторін. При чому суд може відхилити таке клопотання. Крім цього, в жодному разі не проводяться судові дебати. Однак чи узгоджується такий спрощений порядок розгляду цивільних справ з принципами цивільного процесу? Чи не зводиться при цьому нанівець базова засада справедливості судового розгляду? Адже якщо суд відмовив у задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін, то в такому разі порушується низка прав сторін та інших учасників справи, передбачених ст. 43 ЦПК, а саме: право брати участь у судових засіданнях, брати участь у дослідженні доказів, ставити питання іншим учасникам справи, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб. Крім цього, учасники справи не можуть ознайомитись із записом фіксування судового засідання технічними засобами та робити з них копії, оскільки відповідно до ст. 247 ЦПК, якщо розгляд справи здійснюється судом за відсутності учасників справи, то фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не проводиться.

Таким чином, не дотримується принцип гласності та відкритості судового розгляду, його повного фіксування технічними засобами,

обмежується дія принципу змагальності, адже ситуація, при якій сторона позбавлена можливості доводити перед судом свою правову позицію та заперечувати проти доводів та аргументів протилежної сторони, не має змоги допитати свідків є значним ущемленням змагальних засад судочинства. Слід погодитись, що змагальність передбачає право сторін висловлювати свою думку про докази у справі, їх наявність, зміст і достовірність у відповідній формі та відповідний час, а також право сторін подавати будь-які зауваження й обов'язок суду їх розглянути, розумну можливість ефективно оспорювати припущення і доводи протилежної сторони» [6, с. 162–163]. Недотримання принципу змагальності у спрощеному позовному провадженні без повідомлення сторін свідчить про порушення права на справедливий судовий розгляд, закріпленого у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7]. Адже, з погляду Європейського суду з прав людини, змагальний судовий процес є одним з елементів права на справедливий судовий розгляд [8, с. 267].

Також, на наш погляд, розгляд справ у спрощеному позовному провадженні без повідомлення сторін суперечить завданням цивільного судочинства, якими є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст. 2 ЦПК). Адже в цьому випадку саме справедливість судового розгляду поставлена під сумнів, незважаючи на те, що відповідно до ч. 2 ст. 2 ЦПК суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватись завданнями цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями у судовому процесі. В тому числі і міркуваннями спростити і прискорити розгляд справ спрощеного позовного провадження, які, очевидно, мав на меті законодавець, закріплюючи можливість суду розглядати справи спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін.

Крім цього, відповідно до ст. 389 ЦПК за загальним правилом судові рішення у малозначних справах не можуть бути оскаржені у касаційному порядку. Слід погодитись, що право касаційного оскарження є вкрай важливим для ухвалення справедливого судового рішення [9, с. 58–62], а суворе дотримання принципів судового процесу є необхідною умовою належного здійснення правосуддя [10]. Тому видається, що обмеження можливості оскаржити рішення у касаційному порядку є суттєвим обмеженням права учасників цивільної справи на справедливий судовий розгляд, передбачений ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також суперечить завданням цивільного судочинства, визначеним ст. 2 ЦПК України.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Загалом позитивно оцінюючи запровадження спрощеного позовного провадження у цивільне судочинство України, варто поставити під сумнів доцільність закріплення за судом права відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін

(ст. 279 ЦПК), адже в цьому разі порушуються принципи гласності та відкритості судового розгляду, а також суттєво обмежується принцип змагальності сторін, який є базовою засадою справедливого судового розгляду. З метою подальшого вдосконалення здійснення судочинства у цивільних справах та виконання його завдань видається за необхідне внести зміни до порядку спрощеного позовного провадження і зобов'язати суд розглядати справу у справах спрощеного позовного провадження в судовому засіданні з повідомленням сторін за клопотанням про це хоча б однієї із сторін.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40–41, 42. — Ст. 492.
2. Манукян В. И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии : науч.-практ. пособие / В. И. Манукян. — Киев : Истина, 2010. — 480 с.
3. Курс цивільного процесу : підручник / [В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. — Х. : Право, 2011. — 1352 с.
4. Рожнов О. В. Проблемы процессуальной формы в гражданском судопроизводстве / О. В. Рожнов // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. — Харків, 1998. — Вип. 34. — С. 159–163.
5. Цивільний процес України: Академічний курс : підручник / за ред. С. Я. Фурси. — К. : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2009. — 848 с.
6. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : моногр. / [В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, В. В. Баранкова та ін.] ; за заг. ред. проф. В. В. Комарова. — Х. : Харків юридичний, 2008. — 928 с.
7. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. та додаткові протоколи, рат. Законом України від 17.07.1997 р. (зміни в назві конвенції згідно Закону України від 09.02.2006р.) // Офіційний вісник України — 2006. — № 32. — Ст. 2371.
8. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. / М. Де Сальвіа. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — 1072 с.
9. Помазанов А. Деякі аспекти сутності та змісту касаційного перегляду у цивільному процесі України / А. Помазанов // Підприємництво, господарство і право. — 2017. — № 12. — С. 58–62.
10. Владимиренко І. В. Шляхи забезпечення реалізації принципів судового процесу. — Форум права: електрон. наук. фахове вид. — 2017. — № 5. — С. 73–77 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_5_11.pdf.

References:

1. Tsyvil'nyj protsesual'nyj kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. / Verkhovna Rada Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2004. — № 40–41, 42. — St. 492.
2. Manukian V. Y. Mezhdunarodnaia zaschyta prav cheloveka: pravo, pretsedenty, kommentaryy : nauch.-prakt. posobyе / V. Y. Manukian. — Kyev : Ystyna, 2010. — 480 s.
3. Kurs tsyvil'noho protsesu : pidruchnyk / [V. V. Komarov, V. A. Bihun, V. V. Barankova ta in.] ; za red. V. V. Komarova. — Kh. : Pravo, 2011. — 1352 s.
4. Rozhnov O. V. Problemy protsessual'noj formy v hrazhdanskom sudoproizvodstve / O. V. Rozhnov // Problemy zakonnosti : resp. mizhvidom. nauk. zb. — Kharkiv, 1998. — Vyp. 34. — S. 159–163.
5. Tsyvil'nyj protses Ukrainy: Akademichnyj kurs : pidruchnyk / za red. S. Ya. Fursy. — K. : Vydavets' Fursa S. Ya. ; KNT, 2009. — 848 s.
6. Problemy teorii ta praktyky tsyvil'noho sudochynstva : monohr. / [V. V. Komarov, V. I. Tertyshnikov, V. V. Barankova ta in.] ; za zah. red. prof. V. V. Komarova. — Kh. : Kharkiv iurydychnyj, 2008. — 928 s.
7. Yevropejs'ka konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950 r. ta dodatkovi protokoly, rat. Zakonom Ukrainy vid 17.07.1997 r. (zmyny v nazvi konventsii zghidno Zakonu Ukrainy vid 09.02.2006r.) // Ofitsijnyj visnyk Ukrainy — 2006. — № 32. — St. 2371.
8. De Sal'vya M. Pretsedenty Evropejskoho Suda po pravam cheloveka. Rukovodiaschye pryntsypy sudebnoj praktyky, otnosiaschyesia k Evropejskoj konventsyy o zaschyte prav cheloveka y osnovopolozhnykh svobod. Sudebnaia praktyka s 1960 po 2002 h. / M. De Sal'vya. — SPb. : Yuryd. tsentr Press, 2004. — 1072 s.
9. Pomazanov A. Deiaki aspekty sutnosti ta zmistu kasatsijnoho perehliadu u tsyvil'nomu protsesi Ukrainy / A. Pomazanov // Pidpryiemnytstvo, gospodarstvo i pravo. — 2017. — № 12. — S. 58–62.
10. Vladymyrenko I. V. Shliakhy zabezpechennia realizatsii pryntsypiv sudovoho protsesu. — Forum prava: elektron. nauk. fakhove vyd. — 2017. — № 5. — S. 73–77 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_5_11.pdf.